

Історична освіта як чинник формування комунікативної компетентності

Валентина БЕЗРОДНА,

учитель історії ліцею, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України

Гуманізація є одним із вихідних принципів сучасної освіти. Під цим поняттям розуміють повагу до особистості, розуміння її потреб і запитів, а також зміну характеру стосунків між вихователем і вихованцями, створення умов для формування кращих якостей, розвитку здібностей учнів.

Викладання історії в школі не повинне обмежуватися простою передачею сукупності знань. Воно має спрямовуватися до «пошуку пояснень». Ефективність навчання багато в чому залежить від того, як учні здійснюють самостійний пошук істини – немає справжнього навчання без самоосвіти і немає самоосвіти без навчання, тому майже на кожному уроці треба досягати єдності навчання і самоосвіти.

Компетентність, як відомо, базується на предметних знаннях і вміннях, але охоплює і життєві вміння людини. Серед головних компетентностей (соціальна, полікультурна, інформаційна, самоосвітня, мовленнєва) значна роль належить саме комунікативній компетентності, тому що вона означає не лише вміння спілкуватися, а й взаємодіяти з людьми, співпрацювати у групі, виконувати різні соціальні ролі в колективі. Комунікативна компетентність характеризується багатьма іншими здібностями людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, такими як уміння слухати, сприймати і відтворювати інформацію, вести діалог, брати участь у дискусіях, переговорах, вміння переконувати і відстоювати свою думку, тобто спілкуватися.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для співрозмовника. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Її набувають не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а й опосередкованої, зокрема на уроках гуманітарного циклу, де людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії [1–3].

Рівень обдарованості учнів ліцею різний, але їх об'єднує не лише здобуття відзнак різних рівнів – обласних і республіканських дипломів, а передусім

захоплення предметом, бажання знайти якомога більше інформації, вміння працювати, глибоко, критично мислити, самостійно добирати додатковий матеріал і опрацювати його.

Розвиток комунікативних здібностей є одним з основних чинників становлення особистості і позначається на всіх видах активності, на ставленні до інших людей, до природи, а також до себе. У ліцеї формуванню комунікативних умінь учнів сприяє організація навчально-виховного процесу в цілому і, звичайно, кожного окремого уроку. Широке використання наочності, застосування інтерактивних методів навчання (проведення «круглих столів», «мозкових штурмів», прес-конференцій, рольових ігор), колективне вирішення проблемних завдань, рецензування відповідей однокласників – усе це сприяє формуванню і розвитку творчих та комунікативних здібностей, уміння слухати, публічно висловлювати свої думки і відстоювати їх, переконувати, формулювати і ставити запитання, критично осмислювати й аналізувати почуте, робити висновки.

Одне з найважливіших завдань ліцейського навчання історії – формування в учнів уміння навчатися. Основною передумовою є самостійність їхньої творчої активності у процесі навчання. Засвоюючи нові знання, набуваючи вмінь та навичок, учні повинні навчитися мислити, самостійно поповнювати свої знання, оновлювати їх, свідомо й творчо використовувати для вирішення практичних завдань. Тому вчитель має розвивати у ліцеїстів з перших днів навчання відповідальність, ініціативу, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. Високої ефективності можна досягти завдяки особистій активності учнів, у яких уже сформоване вміння навчатися, самостійно здобувати знання й використовувати їх.

Як відомо, управління процесом навчання має дві складові: управління викладанням і управління навчанням. Управління викладанням – це створення умов для розвитку й самореалізації особистості

дитини. Воно передбачає: особисту підготовку вчителя до викладання необхідного матеріалу; організацію заняття; підготовку учнів до оптимальної самоорганізації. Управління навчанням передбачає участь у цьому процесі викладача й самого учня.

На перших уроках з історії учні отримують рекомендації щодо засвоєння знань, оцінюють їх відповідно до своїх звичок, темпераменту (скажімо, холерик швидко й емоційно вивчить параграф, а флегматик – повільно, поступово, довше), стилю діяльності, що може виявитися в певних індивідуальних підходах, які в учнів уже напрацьовані, закріплені протягом попереднього періоду навчання та які, що основне, для нього найефективніші.

З перших уроків у ліцеї здійснюють роботу з формування відповідального ставлення до засвоєння знань, тобто формування позитивної мотивації. Засобами цієї діяльності є:

– виклад навчального матеріалу, в якому інтерес формують не за рахунок відхилення від змісту основного матеріалу, а завдяки подання аспектів, на яких передусім акцентують увагу учнів;

– методи і форми організації навчання, що спонукають ліцеїстів до самостійної пізнавальної діяльності.

Таким засобом, *по-перше*, є проблемне навчання. Майже кожна тема дає можливості для використання проблемних ситуацій та пошуку шляхів їх вирішення. *По-друге*, наочність: використання матеріалу відеотеки, що викликає велику зацікавленість, дає додаткову інформацію і створює емоційну атмосферу на уроці.

У ліцеї при Донецькому національному університеті створено велику відеотеку – понад 650 відеозаписів, які можна розподілити на 2 групи – художні історичні і документальні фільми. Частіше використовуються документальні фільми.

Методи їх використання різноманітні:

1. *Фрагментарний*: введення в розповідь фрагментів документального фільму (тут можна використати й художній фільм), що дають уявлення про епоху.

2. *Проблемний*: постановка проблемного завдання, перегляд документального фільму і його обговорення.

3. *Творчий*: перегляд документального фільму, формулювання на його основі творчого домашнього завдання (використовуючи документальні факти, написати статтю до газети або журналу, проаналізувати події).

По-третє, проведення уроків «взаємовіддачі», коли учні самостійно добирають матеріал. Вони готують повідомлення, використовуючи інформацію, якої немає в підручниках. Учитель лише спрямовує їхню діяльність, вносить корективи. Це дає подвійний результат: з одного боку, учні набувають навичок роботи з додатковою літературою, навчаються вибирати основне із загального тексту, узагальнювати, готувати доповідь. З іншого, це сприяє самоствердженню ліцеїстів, стимулює їх до навчання.

З'являється почуття власної гідності й значущості. Однією з умов підготовки до повідомлення є те, що учень свідомо має добирати фактичний матеріал і розповідати його, не користуючись текстом.

Важливе значення для формування комунікативної компетентності мають дискусії з проблемних питань історії і групове обговорення проблем. Цей метод передбачає висловлення кожним учасником власної думки, що сприяє розвитку ініціативи, комунікативних якостей та інтелектуальних здібностей. Учні навчаються приймати рішення в реальних ситуаціях, а також відокремлювати важливе від другорядного; взаємодіяти з іншими учасниками; моделювати складні ситуації, коли фахівець не в змозі охопити всі аспекти проблеми і саме колектив приймає більшість рішень; знаходити якомога більшу кількість характерних для багатьох проблем можливих розв'язань.

При вирішенні певних проблемних завдань ми використовували такі інтерактивні методи, як «круглі столи» і «мозкові штурми». В основі цих навчальних занять – принцип колективного обговорення проблем. У процесі колективної роботи за «круглим столом» відбувається обмін інформацією, засвоєння нових знань; його учасники вчаться переконувати, аналізувати, слухати, вести полеміку. Цьому сприяють також навчальні семінари і навчальні дискусії.

1. Навчальні семінари. Розгляд теми в різних аспектах. Обговорення проблем (проблемний семінар) дає змогу виявити рівень знань з теми і сформулювати стійкий інтерес до того розділу навчального курсу, який вивчають.

Семінарське заняття передбачає інтенсивну самостійну роботу. Його проводять у формі обговорення питань, дискусії, яку веде викладач, «круглого столу». Це дає змогу працювати в неформальній обстановці. Доброзичливі, невимушені стосунки сприяють зростанню активності учасників, збільшенню кількості висловлювань, використанню невербальних засобів спілкування: міміки, жестів, емоційних проявів тощо.

Принцип «круглого столу» властивий найбільш активній формі організації семінарського заняття – колективній. Наприклад, одне із підсумкових занять (тема «Найбільші країни світу – середина 80-х–90-ті роки») ми побудували як прес-конференцію. Було обрано «глав урядів» і «міністрів закордонних справ» США, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії, Італії, Китаю. На їхніх столах поставили прапорці і таблички з назвами країн, які вони представляють. На прес-конференції були також «кореспонденти» найбільш відомих газет світу. Кожен «глава уряду» коротко розповів про внутрішню політику своєї країни, «міністр закордонних справ» – про зовнішню політику. «Журналісти» ставили запитання. У відповідях було узагальнено деякі факти, конкретизовано проблеми. Кожен учасник такого заходу має однакове право на інтелектуальну активність, несе персональну відповідальність за

Почесний гість ліцею відомий український поет і громадський діяч Іван Драч

свою частину роботи. Звичайно, діти повинні бути добре обізнаними з матеріалом дискусії, орієнтуватися у подіях сьогодення, вміти продумувати свої запитання і відповіді, обґрунтувати їх.

Підготовка такого семінарського заняття – непросте завдання. Але всі зусилля дають гарний результат: в учнів зростає рівень зацікавленості, творчості в підході до справи, формується культура історичного мислення. Тематичні семінари проводяться з метою акцентування уваги на вивченні актуальної теми. Це дає можливість поглибити знання учнів, орієнтувати їх на активний пошук шляхів і засобів розв'язання порушених проблем.

2. Навчальні дискусії. Зміст дискусій відповідає матеріалу лекцій, практичних занять, публікацій у пресі, пов'язаний із проблемами, які цікавлять самих учнів. Навчальні дискусії сприяють поліпшенню і закріпленню знань учнів, збільшенню обсягу нової інформації, виробленню вміння полемізувати, доводити, захищати і відстоювати свою думку, прислухатись до інших.

Усе частіше на уроках застосовують інтерактивний метод «Мозковий штурм». Він має кілька етапів: 1) формування проблеми, яку необхідно розв'язати; 2) тренувальна розминка: вправління у швидкому пошуку відповідей на запитання, що сприяє звільненню від впливу психологічних бар'єрів (сором'язливості, ніяковості, замкнутості, скутості); 3) мозкова атака – «штурм» висунутої проблеми; всі пропозиції фіксують; 4) оцінка і відбір кращих ідей; 5) повідомлення про результати «мозкового штурму» й обговорення кращих ідей, їх захист; прийняття колективного рішення у певній актуальній проблемі. Цей метод сприяє розвитку динамічності розумових процесів, здатності абстрагуватися від об'єктивних умов і наявних обмежень, формує вміння зосередитися на певній вузькій актуальній темі.

Інтерактивні методи навчання дають можливість учням відійти від стандартів мислення, стереотипу дій, розвивають прагнення до знань, сприяють становленню характеру, зумовлюють розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфер особистості. Вони набувають популярності

ще й тому, що сприяють формуванню в учнів комплексу позитивних ділових якостей: уміння встановлювати особисті контакти й обмінюватися інформацією, переборювати протидію інших, цінувати час. Учні на таких уроках навчаються чітко і зрозуміло викладати свої думки, бути небогатослівними, але переконливими. Отже, використання інтерактивних методів в історичній освіті відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності ліцеїста.

Література

1. *Гушлєвська І.* Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці // Шлях освіти. – 2004. – №3. – С. 22–24.
2. *Іванова Т.В.* Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: анализ, проблемы, выводы // Стандарты и мониторинг. – 2004. – №1. – С. 16–20.
3. *Зимняя И.* Ключевые компетентности // Высшее образование. – 2003. – №5.
4. *Краевский В.В., Хуторской А.В.* Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – №3. – С. 3–10.
5. *Нечаева О.* Проблема формирования мотивации в учебной деятельности. – «Дайджест. Школа-парк», 2004. – №1–2.
6. *Татьянченко Д.Э., Ворозицков С.* Развитие общеучебных умений школьников // Народное образование. – 2003. – №3. – С. 115–126.

Анотації

У статті описано власний досвід автора з формування комунікативної компетентності учнів 10–11 класів на уроках історії в ліцеї при Донецькому національному університеті.

В статті описан собственный опыт автора по формированию коммуникативной компетентности учеников 10–11 классов на уроках истории в лицее при Донецком национальном университете.

Results of author's private experience on formation of the communicative competence of students of 10–11 classes at history teaching in a lyceum of Donetsk national university are analysed.

Ключові слова

Гуманізація, ключові компетентності, комунікативна компетентність, інтерактивні форми навчання, позитивна мотивація, метод групового обговорення, тематичні семінари, навчальні дискусії.

Гуманизация, ключевые компетентности, коммуникативная компетентность, интерактивные формы обучения, позитивная мотивация, метод группового обсуждения, тематические семинары, обучающие дискуссии.

Humanizing, main competences, communicative competence, interactive forms of studies, positive motivation, method of group discussion, thematic seminars, educational discussions.